

bizim külliye

1999'DAN BERİ ÜÇ AYLIK KÜLTÜR ve SANAT DERGİSİ Yıl : 2023

SAYI 95

İzzetpaşa Vakfı Adına
Prof.Dr. Necip İLHAN

Yazı İşleri Müdürü
Mustafa YALÇIN

Genel Yayın Yönetmeni
Nazım PAYAM

Editör
Kemal BATMAZ

Tashih
Öğr. Gör. Ünal YILDIRIM

Röportaj
Doç.Dr. Üyesi Taner NAMLI

Dizgi-Tasarım-Kapak
Yusuf ÖZTÜRK

Çizgi
Osman SUROĞLU

Basın ve Medya
Gıyasettin DAĞ

Hukuk Danışmanı
Av. Vedat PEHLIVAN

Dağıtım
İzzetpaşa Vakfı

Danışma Kurulu
YAVUZ BÜLENT BAKİLER
YAHYA AKENGİN
Prof. Dr. MİLAY KÖKTÜRK
Prof. Dr. EBRU BURCU YILMAZ
Prof. Dr. LEVENT BAYRAKTAR
Prof. Dr. VEFA TAŞDELEN
Prof. Dr. MUSTAFA YAĞBASAN
Dr. M. NACİ ONUR
NECATİ KANTER
Dr.Öğr. Üyesi A. FARUK GÜLER
ÖMER KAZAZOĞLU
Doç. Dr. BİROL BULUT

Abone ve Reklam
Yurt İçi: İzzetpaşa Vakfı
Posta Çeki Hesap No:1285029

Yönetim Yeri
İzzetpaşa Cad. İzzetpaşa Vakfı
Ek Bina No:16/4 Elazığ

Tel. 0 (424) 233 55 13 - 233 15 00 (114)
Belgegeçer (faks) : 0 (424) 237 49 65

Baskı
TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşletmesi
Tel. 0312 354 91 31
Yenimahalle / ANKARA

Yıllık Kurum Abone: 200 TL

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın iade edilmez. Yayın Kurulu dergiye girecek yazılarda gerekli gördüğü değişiklikleri yapar. Yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Bizim Külliye adı anılmaksızın alıntı yapılamaz.

e-posta (e-mail)
bizimkulliye@gmail.com
www.bizimkulliye.com
ISSN:1302-3500

4
Nazım Payam
Edebiyatta Başkasını Anlatmak

8
Davut Güner
Bir Kış Şiiri

9
Muhammed Yakupi
Bir Sonbahar Şiiri

10
Yahya Akengin
Yüzüncü Yıl Cumhuriyet Marşı

11
Necati Kanter
Takıntı

14
Şaban Sağlık
Cumhuriyet Devri Edebiyatımızın Jenerik Yazıları

20
Belkıs Altuniş Gürsoy
O Kalem ki, Hafızaya Meydan Okudu Her Daim

23
Ömer Kazazoğlu
Dolunay Tutanağı

24
Konuşan: Seval Koçoğlu
Sadık Kemal Tural ile kavramlar Üzerinden Cumhuriyet'i Okumak Üzerine Konuştuk

30
Ahmet Buran
Cumhuriyet ve Türkçe

39
Levent Bayraktar
Cumhuriyet Dönemi Türk Düşüncesinde Yeni Bir Alan Olarak Disiplinlerarasılık veya Arakesitler Üzerine

44
Konuşan: Taner Namlı
Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan ile "Cumhuriyet'imiz ve Düşünce Geleneğimiz" Üzerine Konuştuk

51
Mustafa Özçelik
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mehmet Akif Algısı

56
H. Ömer Özden
Cumhuriyet'imize Giden Sürçte Yahya Kemal'in Yazıları

60
Maksut İğitbaş
Faruk Nafiz'in "Sanat" Şiiri Çevresinde

62
Rabia Dirican
Peyami Safa ve Bir Varolma Biçimi Olarak Tereddüt

bizim külliye
ÜÇ AYLIK KÜLTÜR ve SANAT DERGİSİ Yıl : 2023

65
M. Halistin Kukul
Çoğu Gitti Azı Kaldı

66
Süleyman Daşdağ
Leyleğin Ölümü

70
Birol Bulut
Cumhuriyet ve Birey

72
İrfan Görkaş
Üdebâ-İ Cumhûr,
Yeni Üdebâ ve Cumhuriyet

76
Esma Kan Uruk
Karga ve Çöpçü

80
Ali Akmanlar
Dörtlükler

81
Yusuf Dursun
İlla Şiir

82
Taner Namlı
Yüzyılın Şiiri

85
Ayşe Demir
Türk Hikâyeciliğinin Yüz Yılı

89
Ahmet Evis
Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türk
Romanına Panoramik Bir Bakış

92
Yunus Emre Vural
Çocuk Kalbim

96
İbrahim Çapan
İbrahimce 365 Günün "Türkçe"si

98
Fazlı Köksal
Edebiyatçılarımızın Anlatımıyla
Cumhuriyet Öncesi Yıllar'

106
Ş. Adnan Şenel
Cumhuriyet Sineması, Sinemasız
Cumhuriyet

110
Mahir Adıbeş
İlham Veren Evlilikler

112
Osman Suroğlu
Çizgi

bizim külliye

Muhterem Okurlar,

Yönetim biçimi; kişinin kişiliğini, hayat algılayışını, olmazsa olmaz ihtiyaçlarını, eylem alanını, ufuk çizgisini ve neticede yaşama standardını belirler. Hayat yolunu genişleten ya da daraltan her öge sistemin müsaadesiyle vardır. Yola saldığınız vasıtaların hızı da öyle… İleri sürdüğünüz sosyal çıkarımlarınız pek bir şey değiştirmez, sadece yönetim biçimi ile insan ilişkisini daha bir perçinlemiş olursunuz.

Ancak her şartta yönetimle eşleştirmeniz gereken yönetendir. Tabii yönetim çok defa vücut hatlarını, yönetenle belirginleştirir.

Evet, bu konuya eğilmemizin nedeni Cumhuriyet'imizin 100. yaşına girmesidir.

Cumhuriyet'imizin 100. yılı açık oturumlarla, panellerle, konferanslarla, verilerle mutlaka irdelenecek; hem yurt içinde hem de yurt dışında bahsedilen ve düşünülen şeritler düzleminde elbette kutlanacaktır.

Amaç, erdemli olma yolunda aldığımız mesafeye dikkat çekmektir.

Biz de bir kültür sanat dergisi olarak elinizdeki sayımızı "Edebiyatımız ve Cumhuriyet'imiz"e ayırdık. Hakikatte yaptığımız ise 100 yıllık dönem içerisinde Cumhuriyet aydın ve sanatkârının dil anlayışına, şiirine, romanına, hikâyesine, sinemasına, müziğine ve bütün bunları kapsayan duyuş ve düşünüşüne değinmektir. Umarız değindiklerimiz zihinde kalacak olanlardır.

Gelecek sayımızın dosya konusu: "Sanatla Münasebetimiz".

Yeniden buluşmak ümidi ve dileğiyle Allah'a emanet olunuz.

Bizim Külliye

Peyami Safa ve Bir Varolma Biçimi Olarak Tereddüt

RABİA DİRİCAN

Âşığın varoluş biçimi ateş; **â**kilinki ise topraktır. **Â**şıkların gözlerine kurulmuş baktıkça yakan o hüzün, aşkın en derin, en samimi ve en s**â**ri itirafıdır. **Â**killerin akıl çukurlarına düşen tereddüt ise varlığın künhüne vakıf olmayı dileyen bir iradenin tetikleyici unsurudur. Lakin toprağın yolu uzun, engebeli; ateşin ise sabrı taşkındır. Akıl temkinli davranarak doğruyu yanlışı tartarken aşk, yaydan çıkan okun kararlılığıyla havai fişek gibi fırlayıp gökyüzünü renk cümbüşüne çevirir. Hesaplı alış verişleri, mizana vuruşları, tereddüt edişleri yoktur aşkın; hudutsuz semalarda uçmak, özgür olmak, gidebildiği yere kadar gitmek ister. Akıl oyunlarının çaktığı huzursuz kıvılcımlar ise bazen kendi kısa devresinde dolanmaktan öteye gidemez. O nedenle **â**kilin imtihanı 'karar'la, **â**şığın imtihanı ise 'sınır'ladır. Heyhat ki çalkalanmadan durulur mu insan! Akıl da karara varmadan önce şüphe krizleri geçirebilir.

Türk edebiyatının aklın serencamını en tafsilatlı anlatan yazarlarından biri, şüphesiz Peyami Safa'dır. O, halk yığınlarının tanıdık dertlerini işlemek yerine entelektüellerin akıl sancılarını ele almış görünmekte; karar ile şüphe arasında gidip gelmenin sebep olduğu huzursuzluğu hissettirmektedir. Entelektüel aklın musallatı tereddüttür ve belki de tereddüt, var olma hallerinin en sancılısıdır. Aklın oyuklarında biriken kuşkular, en keskin zek**â**ların kendi kulağına eğilip fısıldadığı tereddütlere dönüşür. Oysa akıl, kendine dışardan ne yoldaş ne de sırdaş ister; her akıl başlı başına bir imparatorluktur.

İnsanın ipliğini akıl ve ruh tezg**â**hında dokuyan Peyami Safa, aklı basan tereddüt sularını tahliye edip toprak gibi bir sağlam zemin ve kararlılığın peşine düşer. Ruh muammasının çözümü ise ispirtizma cemiyetlerinde bulunamayıp Bergson ve dahi birkaç filozofa şöyle bir uğradıktan

sonra yine **â**killerin sağduyusuna, gözlem ve tahlil gücüne bırakılır. Bohem hayatın sığ sularında yüzdükten sonra ruh deryasına dalan Safa'nın entelektüelleri, beden-ruh, madde-mana, doğu-batı ikilemlerinin yarattığı tereddütleri de deşifre edip doğruyu göstermekle mükelleftirler.

Zira tereddüt, halk için tehlikelidir ve o, arafta kalan ruhların ıstırabıdır. Her ne kadar aklın tedbirlerinden olsa da, tereddüt, eylem sahasına taşar ise sürüncemede bırakan doğasıyla yıpratır; hiçbir şey yapamamak insanı yıllar boyu dur durak bilmeden çalışmaktan daha fazla yorar. Beden durursa akıl, felaket zilleri çalmaya, afaki bir tehlikenin geliyor olduğunu haber vermeye, acil bir tedbir almaz ise helakının yakın olduğunu vehmettirmeye başlar. Tereddüt ve kuşku, ruh bütünlüğünü korumak için aklın kuşandığı savunma mekanizmalarındandır. Ancak bu silahların lüzum yokken ve haddinden fazla kullanılması insanı içten tahriş eden yakıcı bir maddeye dönüşebilir. Peyami Safa, tereddüdün de tereddüdünü katlayarak akıl buhranlarını büsbütün yoğunlaştırmış, onu, bir var olma biçimi olarak kadın-erkek farklı karakterlere farklı kılıklarda giydirmiştir. Nitekim bir Tereddüdün Romanı'nda müteredditolan, eserin entelektüel karakteri muharrirden ziyade Vildan ve Mualla'dır. Bohem hayatın sonunda tiksinti uyandırıcı eğlenceleri, bedenin ruhu hırpalayan istekleri, histerik kadınların arzu ile kaçış arasındaki gelgitleri genel bir tereddüt atmosferi içerisinde ele alınır. Bocalama ve gelgitlerin sonunda akıl hâkimiyeti kuramayanlar, kendi arzularına kurban giderler. Tam birleşme yerinden ayrılmış bir çatalın artık işe yaramaz parçalanmışlığı, aklın dizginleri ele alınmazsa tereddüdün insanı getirebileceği en kaçınılası sonlardandır. Yazar, köprünün, üzerinden yalnızca bir geçimlik ömrü varken orayı mesken tutan karakterlerin sallanan, tedirgin varoluşunu zikzaklı bir nakışla işler. İnsanın ruh köklerine kadar sızıp en mahrem duygularını yansıtan o karakterler, insana kendini sorgulatacak bir derinliğe ve cazibeye sahiptirler.

Sadece "Bir Tereddüdün Romanı" değil Peyami Safa'nın hemen tüm romanları madde-mana, doğu-batı, alaturka-alafranga, ruh-beden gibi ikililer üzerinden yazılmıştır. Sevmek ile nefret etmek, İstanbul ile Paris, madde ile mana arasında bocalayan, ne tam doğulu ne tam batılı olabilmiş karakterler, bir tereddüt atmosferi içerisinde işlenir. Öte yandan Safa romanlarının ayrıksı güzelliği, tam da bu karamsar ruh halinden ve zıtların muazzam uyumundan gelir. En belirgin şüphelerin kucağında beslenip büyütülen tereddüt, insanı bir yaylım ateşi gibi kuşatıp öldürmeye ant içmiş iken var kılar. Bir yandan kırarken insanı bir yandan saygıya boğan, şefkatini ve öfkesini aynı yüz ifadesine döken, kurnaz bir saflıkla masum bir şuhluğu aynı bedende karar kıldıran muhayyilesi ile yazar, mantık ilkelerini zorlayarak aklın sınırlarına kadar düşünmeyi teşvik eder. O muhayyile, insanı ayaklarından bağlayıp koşturmaya, boynuna kement vurduktan sonra mağrur olduğu vehmi uyandırmaya, ateşi suyla yakmaya, nefretle aşkı katıp karıştırmaya, şüphe ve kuşkuları bir silah gibi kuşanmaya, sağduyu beşiğini sallayıp uyutmaya muktedirdir.

Gece sessizliğe büründüğünde, histerik kahkahaların madde sarhoşlarını vurup yere serdiği; ne Tanrı'nın ne de ölümün titretebildiği kalplerde açılan boşluğu bohem hayatın doldurduğu bir dünya düzleminde insanın asıl hakikati ruhtadır. Parapsikolojiden mistisizme, ruh çağırma seanslarından hissikablelvukuya kadar her bakımdan ruh etrafında dolaşan Safa, sonunda onu aşk ve akıl üzerinden açmaya karar kılar. İnsanı kendi iç dünyasının keşmekeşinde sürüklenmeye yönelten bu ruh serüveni, roman olmaktan da öte spiritüel **â**lemde fizik ve fikir ötesi bir buluşma gibidir. Yol uzun, iz derin iken şairin yürek çırpınışlarıyla filozofun akıl sancıları arasında gidip gelen ruh, bozulup bozulup yeniden kurulan bir dengenin merkezidir.

Bir yandan da tereddüdün, mum alevi gibi sallanan nazenin ruhlardaki tezahürü aşk üzerinden kâğıda dökülür. Işık saçlarını yeryüzüne kök gibi salıp tüm **â**şıkları ıstırap sütüyle emziren kadının ruh tereddütleri, boynundan bükülüp bir yıldız ırmağı gibi toprağa akar. Kalbin her vuruşunda o ıstıraba çarpıp dağıldığı bir yaşama hamlesi, gözlerine beyaz perdeler inmiş Candide'lerin utangaç kibri, melankoli ile histeri arasında gidip gelen ruh dalgalanmaları, tereddü-

dün insan zihnine davet ettiği yaratıcı fikirlerden birkaçıdır.

İkiyüzlü bir alçakgönüllülüğün yanardöner uysallığı, değersizlik buhranlarının kendini kibre bırakışı, takdir toplamak için alçalış sahneleri; yazarın kaleminde her biri bir ruh deşifresi olarak belirir. Safa, sanki karakterleri kendi yaratmamış da onlar zaten varlarmış ve o sadece iç dünyalarını betimliyormuş gibi doğal bir iz bırakır. Bir yanı içe, bir yanı dışa uzanan o dünyalarda hisler de tanıdıktır. Aşk ve tiksinme, ümit ve korku gibi zemin duyguların üzerine iradeyi kamçılayan ve zihni düşünmeye zorlayan bir tereddüt çengeli atılır. Biraz aldatılmış, biraz bedbin ve biraz pervasız yüz ifadesinde asırların silemediği bir uyuşukluk ve parlak zekânın verdiği bir cevvallik belirir. Karanlık duygularını parlak pudralarla aydınlatmaya çalışan histerik kadınlar, yüzlerinde, ancak insan ruhundan anlayanların fark edebileceği bir sevme-kaçma tereddüdü ile dolaşırlar. Entelektüel erkeklerin o kadınlara hayranlıkla dehşet, tiksinme ile merhamet arasında gidip gelen; daha doğrusu her iki duyguyu da birlikte taşıyan bakışları ise, tereddüdün bir başka yüzüdür.

Bir filozofun güncesini okur gibi ilerleyen romanlarında Safa'nın kendi benliğinden ve dahi hatıralarından cömertçe dağıttığı karakterler, sonunda gelip tanıdık bir kalıba bürünür, her an bir yerlerde karşılaşma ihtimali varmış hissi uyandırırlar. Öyle ki insan, bir ahbabına gittiğinde Mualla'yı salonda otururken görecek, yolda vitrinleri süzen Canan'la karşılaşacak, Besim'in şakalarına gülecek, Samim'le fikir düellosuna girecek ve Matmazel Noraliya'nın mistik varlığını hissedecek gibi olur. Ancak o karakterler, tanıdık duruş ve sıradanlık kisvesinde derinliğini gizleyerek ona gereken düşünce özenini göstermeyenlere kendini açmazlar. Ne Matmazel Noraliya esrarlı bir peri, ne Vildan iç dünyadan yoksun bir aşüfte, ne de Samim kolay lokmadır. Heyecanların ve varoluş sancılarının baştan ayağa sardığı firak ve infilak anlarında uç noktalara savrulan karakterler, ruh yangınlarına okuyucuyu da sürükler. Yaşam ile ölüm, kadın ile erkek, doğu ile batı, ruh ile beden ve nihayet aşk ile nefret ikilemleri arasında Safa'nın bir ağ gibi ördüğü kaderler, her çırpınışta dönüp kendine dolanan avcı filesi gibi okuyucuyu kıskıvrak yakalayarak o haletiruhiyenin içine çeker. O, yalnızca ruh tahlilleri yapmakla kalmaz, aklı da çeşit çeşit betimleyip farklı karakterlere giydirir. Aklın zirvesi ve en olgun hali Samim'de teşekkül ederken kurnaz akıl ile aldatıcı aklın farklı bileşenleri başka karakterlerin başına giydirilir.

Sonuç olarak, insana hayatı ve kendini sorgulatan tereddüt, bazen yıkıcı bir akıl tutulmasına dönüşme riski taşır. Ateşin yanında dursa su; suyun hizasından baksa kendini ateş gibi gören, kendine bir kalıp bulup da ağırlığını ortaya koyamamış kişilik tereddütleri, bir şahsiyet değil ancak bir siluet doğurabilirler. Sarkaç sendromu yaşayan yürekler, alaca renklere boyanmış gökyüzü, berraklığını kaybetmiş bulanık sular, uçmayı bilmeyen kuşun yalpalayışları, gönlü viran, bedeni imar ruhların tutarsızlığı… Statik olmak bazen mutedil bir yol gibi görünse de tereddüt hangi işin içine girerse orada dengeyi bozar. Tereddüt, bazen insanı, yaşam döngüsüne sokulmuş bir çomak gibi kilitleyip hareketsiz bırakır. Yanmakta tereddüt eden ışık dağılıp zayıflamaya, iki ucundan çekilen halat kopmaya, ne yöne gideceğini bilmeyen uçurtma düşmeye ve ayazda kalan ıslak adam üşümeye mahkûmdur. Arzular çemberinin kısır döngüsü insanı sararken/sarsarken, hayatın karışık kafalara bir balyoz gibi indirdiği hakikat, şakaya gelmez bir ciddiyetle bir anlık dahi tereddüde tahammülü olmadığını hatırlatır. Hayat, hareketin olduğu yerde başlar ve tereddüdün karıştığı yerde sekteye uğrar. 'Uçan ok durur' diyen Zenon paradoksu, bir tereddütten ibaret değil midir? Karşısına çıkan takozla aniden hızı kesilmiş tekerlek göğe savrulup kendi etrafında birkaç kez döndükten sonra büsbütün yere yığılır. Hayat sahnesi karışık rollerin biçildiği, çalkantılı ve pürüzlü bir yol olsa da o, müteredditadımları sevmez; üzerine basan ayakta sağlamlık ve kuvvet arar. Yorgun bir mektep çocuğunun ayaklarını sürüyüp vardığı kumdan kalenin kaderi, rüzgâra bırakılmış demektir. Bir irade varlığı olan insan için tereddüt, mesken değil ancak bir sıçrama tahtası yahut da kaldıraç olarak kullanılabilecek ara geçit olmaya namzettir. ■